
 DELO, ČLOVEK, STROJ — POT V INDUSTRIJSKO DRUŽBO

 Zgornjeavstrijska deželna razstava, Steyr, 3. 4.—2. 11. 1987

Za to pomembno prireditev so avtorji razstave s premislekom izbrali mesto Steyr, ki je po svoji bogati obrtni in industrijski tradiciji z znamenitim Wehrgrabnom najbolj ustrezal njeni temi.

Postavili so jo v dve hali opuščene in v ta namen po vseh spomeniško-varstvenih načelih obnovljene tovarne sekir. Obe hali so povezali s strešno konstrukcijo iz jekla in stekla, ki je služila dvojnemu namenu: po eni strani je dajala prostoru dovolj dnevne svetlobe, po drugi strani pa je obiskovalcu omogočila pogled na stare fasade obeh tovarniških hal. Tako nas že sam objekt, v katerem je bila prireditev, opozarja na vodilno temo.

Razstava je bila zasnovana tako, da je v središče pozornosti postavila delavce in zgodovinski razvoj njihovega družbenega položaja, načina življenja in dela, s tem v zvezi pa tudi politične dogodke, kolikor se v ta razvoj smiselno vključujejo in ga zaznamujejo. Najpomembnejši element, pravzaprav prizma, skozi katero gledamo vse ostalo, pa je napredek oziroma razvoj tehnologije.

Zato je bil zgodovinski prikaz razdeljen na štiri zaključene enote, ki se med seboj smiselno navezujejo druga na drugo, vse skupaj pa tvorijo celovito podobo. Enote si sledijo takole:

- vodno kolo predstavlja predindustrijsko družbo do industrijske revolucije,
- parni stroj ilustrira obdobje klasične industrijske proizvodnje,
- elektrarna pomeni elektrifikacijo in racionalizacijo industrijske proizvodnje v začetku 20. stoletja,
- današnji čas, pa tudi prihodnost, zaznamuje računalnik.

Posebno privlačno na tej razstavi je bila sama vodilna nit: vsaka enota je prikazovala položaj človeka — delavca v svojem času, kot ga je zaznamoval način proizvodnje in njegov vpliv na delovne razmere in vsakdanje življenje delavcev, s tem v zvezi pa prek izkoriščanja na nastanek in razvoj delavskega gibanja. Tako niso bili zanemarjeni tudi sociološki in etnološki vidiki sprememb stanovanjskih razmer in življenjskega standarda nasploh.

Ob teh splošnejših ugotovitvah se velja ozreti na samo postavitve razstave. Do razstavnega poslopja vodi pešpot ob reki Steyr, ki ponuja pogled na ostale, opuščene obrate, ki so danes tehniški spomeniki. Ogled se pravzaprav prične že z nakupom vstopnice, saj je blagajna postavljena v rekonstruirano delavsko garderobo. Prav monumentalni vhod, kjer so med obema tovarniškima halama v naravnih velikosti postavljeni trije delujoči stroji, ki predstavljajo glavne vire energije od konca 18. stoletja do uvedbe atomske energije in obenem pomenijo tri simbole posameznih dob v razvoju industrijske proizvodnje. To so vodno kolo, parni stroj in elektromotor. S tem je določen tudi časovni okvir razstave. V prostorih nekdanje tovarne so nato prikazane bistvene točke dela in življenja delavskega razreda, na katere je vplival razvoj tehnologije in s tem proizvodnih sredstev.

Predindustrijsko družbo predstavljajo čevljarska delavnica, kovačija, fužine in manufakture. Obe delavnici (kovaška in čevljarska) sta postavljeni v prvot-

nem stanju, z vso opremo, kot sta bili nekoč na terenu, fužine in manufakture pa z maketami in fotopovečavami.

Pot v industrijsko dobo vodi mimo parnega stroja in elektromotorja prek delavskega stanovanja z vso opremo (od pohištva do kuhinjske posode in jedilnega pribora) iz začetka našega stoletja v ogromno in popolnoma rekonstruirano tekstilno tovarno, z delujočimi stroji, litoželeznimi podporniki, napisi, ki opozarjajo na previdnost zaradi morebitnih poškodb pri delu, policami z orodjem, prikazom poklicnih bolezni in podobnim. Kot kontrast siromaštvu delavskega razreda pa je bil na nasprotni strani postavljen interier podjetnikove vile (fotopovečava). Od tod vstopimo v delavčevo stanovanje iz 30. let našega stoletja, sredi katerega stoji »človek-stroj«, ki ponazarja odvisnost delavca od stroja in njegovo popolno podrejenost, ob delovanju tekstilnih strojev se hkrati premika in jih »poganja«.

Vpeljava električne energije v industrijo je narekovala tudi racionalizacijo proizvodnje s pojavom tekočega traku. S tem v zvezi se je seveda začela povečevati brezposelnost. Velika maketa tekočega traku ponazarja proizvodnjo avtomobilov v tovarni Steyr v 30. letih. Namesto delavcev so ob tekočem traku celice. V eni od njih obiskovalec lahko sliši glasbo Glenna Millerja, v drugi razlago delavca o tem, kako je potekalo delo v tovarni in podobno. Mimo rekonstruirane pisarne nadzornika proizvodnje na tekočem traku se razstava prevesi v čas druge svetovne vojne in s tem tudi v čas vojne industrije, v kateri je imela pomembno vlogo tudi tovarna orožja v Steyrju. Obiskovalca pretrese pogled na spodnji del trupa letala-bombnika z odprtima loputama, izmed katerih molijo bombe, ki so razvrščene tudi po tleh. Občutje grozljivosti še povečujeta hladna svetlomodra svetloba in radijski sprejemnik, ki menjaje se predvaja Hitlerjeve govore in popevko Lili Marlen.

S koncem vojne se bliža tudi čas računalništva, atomske energije, potrošniške družbe, s tem pa konec delavskega razreda v klasičnem smislu. V ta čas nas vodijo tekoče stopnice, ki že same na sebi simbolizirajo vse tri omenjene elemente. Sterilna dvorana, kjer so računalniki, roboti, delovni mesti tajnice in direktorja, opozarja na sedanost in prihodnost, na problem potrošniške družbe, ekologijo, nevarnost, ki jih prinaša uporaba atomske energije in s tem v zvezi na odtujevanje človeka.

Razstava je sama na sebi tako povedna, da obiskovalec ni obremenjen z branjem krajših ali daljših legend, če pa si želi dodatnih informacij, so mu na voljo v obliki videoprojekcij (v čevljarski delavnici si na primer lahko ogleda star obrtniški način izdelovanja obutve) in računalniških programov — s pritiskom gumba dobi obiskovalec ob posameznih temah širše informacije.

Razstava Delo, človek, stroj se z zadnjo dvorano ne zaključí, ampak se nadaljuje z ogledom še danes ohranjene delavske pivnice iz tridesetih let našega stoletja, od tam pa nas vodi pot mimo vseh ohranjenih industrijskih obratov v mesto.

Kot vsako večjo avstrijsko razstavo tudi to spremlja bogata spremna publikacija v dveh delih. V njej avtorji razlagajo priprave na razstavo, in sicer kako je potekalo zbiranje gradiva, koncept, principe oblikovanja in temeljne poteze ohranjanja tehniške dediščine. Ostali prispevki, kot so na primer Delo otrok, Red, pridnost, disciplina, Delavsko konzumno društvo, Prihodnost dela in ostali

pa so bogate in koncizne interdisciplinarne študije vsakdanjega življenja delavcev in njihovega družbenega položaja ter vseh ostalih, z njima povezanih problemov. Nudijo nam tako res izčrpno sliko razvoja industrije skozi optiko napredka tehnike in od njega odvisnih socialnih sprememb od konca 18. stoletja do danes. Za konec pa nam avtorji zastavijo temeljno vprašanje sedanjega sveta: vprašanje o možnosti preseganja odtujitve človeka nasploh in človeka — delavca posebej.

To zanimivo področje je pri nas žal še skoraj povsem neobdelano. Muzeji se posameznim obdobjem iz razvoja industrijske proizvodnje niso posvečali, šele v zadnjih letih je naraslo zanimanje za zbiranje novejših industrijskih izdelkov. Takšni prireditvi, ki sta posegli v omenjeno področje, sta bili razstavi Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke in Železarna na Dvoru pri Žužemberku — obe v Dolenjskem muzeju.

Še bolj tragično pa je propadanje tehniških objektov (celo spomenikov) na terenu. Ena od možnih rešitev bi bila tudi interdisciplinarna razstava, ki bi na novo ovrednotila slovensko tehniško dediščino, industrijske izdelke, predvsem pa bi se posvetila življenju delavca.

Matija Žargi